

ועד ליל שבת

דברי מוסר והשקפה ע"ס מסכת אבות

מראש הישיבה הגאון הגדול רבי ישראל בונם שרייבר שליט"א
שנאמר בשיה"ק

'שאתה ושלך שלו'

עומדים, כשם שאני אמור לעזוב את העולם - כך גם אתה אמור לעזוב אותה בבוא העת, וכשם שאתה לא חושב על יום המיתה - כך גם אני לא חושב על יום המיתה...

לרגעים תבחנו

ובאמת המבין יתבונן עד כמה כנים הדברים, שהלא מה הם 'חיים'? 'חיים' הם רצף אחד של זמן שמורכב מהמוני דקות אחת אחרי השניה, והרצף הזה עתיד להסתיים בשלב מסוים, וממילא בין כך ובין כך - כל אחד שמאבד את דקותיו וחולף על זמנו הרי הוא מתקרב לעבר יום המיתה, ולא משנה באיזה גיל הוא נמצא.

כל רגע שנזל מידי האדם הוא מעוות לא יוכל לתקון שיותר לא יוכל לחזור לעולם, ואין שום אפשרות עלי אדמות להשיג בחזרה את אותו רגע, ואם כן כל פעם שהאדם חושב לעצמו 'ש לי עוד זמן' ומחמת כן מאבד את הזמן שקיים אצלו עכשיו - הוא נוהג בדרך של טפשות גמורה, שכן מאי אולמיה האי מהאי, הזמן הזה 'מת' כעת מיתה עולמית, ואין לו שוויות פחותה מהרגעים האחרים שעתידיים לבוא, בכל גיל שבו תהיה.

ולא זו בלבד אלא שלא ידע האדם את עיתו, וגם אם חי ברגע הקודם אין זה מוכיח שיחיה ברגע הבא, וכמו שהיה מרן הגרא"מ שך נוהג לומר - שכאן בעולם הזה 'אין חזקות', ברגע אחד הכל יכול להתהפך, ומה שהיה עד הנה לא מוכיח מאומה לגבי העתיד. אם כן מאיזו מחשבה מדומה יכול האדם להסתובב עם תחושה ש'האי עלמא דיליה הוא, וישתאר בגויה לדרי?', וכי מה ארע בכך שחי לו עד הנה?

ובעומקו של דבר הדברים נוראים למתבונן, דהנה הקב"ה מחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית וכל רגע ורגע עלי אדמות מתקיים מחדש בלי קשר לרגע הקודם, כביכול יש כאן יצירה חדשה כמו בששת ימי המעשה, ואם כן אליבא דאמת אין שום קשר בין הרגע הבא לרגע הקודם, שניהם הם התחדשות חדשה שרק התוצאה שבה יכולה לצאת כעין אותו הדבר.

מעתה אם האדם יבין שהרגע הזה שנמצא כעת בידו הוא כעין חיים שלמים בלי שום קשר לחיים הבאים שיבואו, ידע היטב לנצל את ההזדמנות שניתנה לו לבלי שוב, מתוך ידיעה שמי יודע מה יילד יום ואין שום נביא שיכול להתנבא לגבי הבאות, אין לו אלא מה שתפוס בידו.

כל האדם לא לעצמו נברא

וישנה עוד משמעות נוספת במשפט זה של הזוה"ק, ד"בר נש אזיל בהאי עלמא, והוא חשיב דדיליה הוא תדיר", והיא דהבר נש חשיב דעלמא 'דיליה' הוא - הכל שייך לו, הבריאה כולה עומדת תחת רשותו ואין עוד בעלים עליה מלבדו.

בני התורה מתקלסים לעיתים במאמרם של חז"ל 'חייב כל אדם לומר בשבילי נברא העולם', אולם שוכחים לפעמים שגם העומדים לצידם מחוייב לומר זאת בדיוק כמותם, ועל כרחך 'שבילי נברא העולם' הכוונה היא רק שהיה ראוי לו להברא בשבילך לבד, אבל לאחר שנבראו עוד אחרים באותו כדור הרי שהעולם אמור להיות קיים גם בשבילם...

ברגע שהאדם מבין את הדברים האמורים בפתח דברינו, שכל העולם כולו הוא רק פקדון ששייך לבורא עולם, ואנחנו מצווים להשתמש בו לפי הוראות השימוש, אין לו שום טענה של חזקה ושייכות לדבר מה עלי אדמות, הלא הכל רק שאול בידו להשתמש בו לפי חפצו.

מנקודת מבט כזו לא שייך להסתכל על חפציהם של אחרים ולחשוב כאילו הם מגיעים גם לו, וכפי שהבאנו מספר פעמים את דברי האבן עזרא על מצות לא תחמוד שהקשה היאך שייך לצוות על האדם בדבר

פ"ג משנה ז'. תן לו משלו שאתה ושלך שלו, וכן ברוד הוא אומר כי ממש הכל ומידך נתנו לך.

'ממון האדם פקדון הוא בידו'

כתב רבינו יונה ז"ל "זה מדבר בין לענין גופו של אדם בין לענין ממונו ולומר שלא ימנע אדם את עצמו ולא את ממונו מחפצי שמים, וזהו שאמר שאתה ושלך שלו, שאינך נותן משלך ולא מגופך ולא מממונך אלא משל מקום ב"ה שהכל שלו, כי ממון האדם פקדון הוא בידו משל הקב"ה אלא שיש יתרון בו על שאר הפקדונות שיכול לקחת ממנו די צרכיו והשאר יתנוהו באשר רצון המפקיד מלך מלכי המלכים הקב"ה אשר צוהו, ויש לשמוח הרבה מאשר יכול להנות מן הפקדון וכי יעשה רצון בעליו מן הנשאר".

וממשיל זאת רבינו יונה: "משל למלך שנתן לעבדו אלף זוזי ואמר לו טול אתה המאה לעצמך ותן התשע מאות לתשעה בני אדם, והלא שמח הוא", וכמוכן אין העבד מרגיש הפסד בכך שתשע מאות הזוזים שבידו הולכים ממנו, כיון שמראש ניתנו לו על דעת כן.

ומבואר לנו מתוך הדברים הסתכלות שונה על העולם מכל מה שאנחנו רגילים לראות: בדרך כלל מחשבת בני האדם היא שההבדל בין צדיק לרשע הוא בצורת היעוד של השימוש בעולם, הרשע משאיר הכל אצל עצמו ואילו הצדיק מקריב משלו ונותן לגבוה.

אבל כאן מתבאר שהנושא אינו כמה האדם נותן משל עצמו, אלא אדרבה, כמה הוא לוקח אליו... בעיקרו של דבר כל מה שניתן לאדם הוא בתורת שאלה מהקב"ה לעשות בו כפי רצון בוראו, אלא שנתנו לאדם כדי חייו למען יהיה כוחו במותניו לעסוק בעבודת ה', וממילא כל מה שלא נצרך לו בעבור עבודתו הרי זה כפיקדון ותו לא שעליו להעבירו לאחרים, ועל דעת כן נתנוהו לו מעיקרא.

ומעתה מי שאינו משתמש בעולם בעבור מטרתו האמיתית אלא לוקח בעבור עצמו, אינו אלא כגולן שמועל בפקדון שניתן בידו, ולא זו בלבד שאינו מקריב משלו לשמים אלא מוסיף חטא על פשע ובא כביכול בנחלה שאינה שלו.

'כי לא לעולם חוסן'

מרן המשגיח הגר"י לוינשטיין זצ"ל היה חוזר השכם והערב על דברי הזוה"ק בפרשת נשא (קכ"ו, א'): "תא חזי, בר נש אזיל בהאי עלמא, והוא חשיב דדיליה הוא תדיר, וישתאר בגויה לדרי".

ולכאורה יש במשפט זה שתי משמעויות פשוטות, אשר שתיהן כאחת נוגעות לכל אחד ואחד, המשמעות האחת היא מה שעולה ראשונה במונח הדברים - שהאדם מסתובב כאן בזה העולם מתוך תחושה שהוא עתיד להשאר כאן לנצח, בלי לעזוב לעולם. וכי מהיכתי תיתי שימות פתאום ויתיר את הכל מאחוריו?...

כאשר האדם שומע או רואה בני אדם אחרים לידו שעוזבים את העולם יש לו כמין מחשבה שאומרת: 'אלו הם סוג בני אדם שמתים, שלא שם חלקי כהם וגורלי ככל המונם'... וכפי שאומר הפתגם באידיש, 'חברת מתים'... מי שעוזב את העולם - הרי זה כיון שהיה ראוי לו לעזוב, אבל אני יושב לי כאן בטוב ובנעימים ולא נראה לי שמשוהו יפסיק ביום מן הימים.

זכור לי משנותי כאברך צעיר שצעדתי פעם עם אאמו"ר הגאון זצ"ל ונפגשנו בזמן ישיש בא בימים, הרהבתי עוז ושאלתי את הזקן: ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם גבורות שמונים שנה, האם אתה חושב כעת על יום המיתה יותר ממני?...

הזקן נתן בי את מבטו והשיב בשאלה: וכי בן כמה אתה, בן עשרים ומשהו? למה אתה חושב שיש הבדל ביני לבינך? נניח שיש שישים שנה שמפרידות בינינו, הלא סופנו שווה זה כזה והכל למיתה הם

המסור ללב, וביאר שכאשר האדם מבין שהדבר לא שייך אליו כלל והוא כעין על מנת שתעלה לרקיע - ממילא אין לו אליו חמדה כלל, אלא אם כן הוא מחוסר דעת.

וממילא אם האדם מבין שימשלו נותנים לו' כלשון הגמרא ואין שום דבר שלא ניתן לו שאמור להיות מגיע לו, אין לו לא חמדה לא תאוה ולא קנאה, הוא מבין שהקב"ה החליט בעצמו במה לאפשר לו להשתמש ובמה לא, ומהיכי תיתי שירחיב ה' גבולו על חשבון זולתו.

ברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת

דבר חיזוק שניתן לקחת עמנו מהדברים האמורים הוא התעוררות פשוטה בנושא של החזרת הספרים למקומם בגמור הלימוד, דהנה הלא פשוט וברור שמי שבשאת נפש משאיר את הספר במקומו לאחר שגמר להשתמש בו - חבויים בתוך תוכו כוחות גסים של אנוכיות ומחשבה כביכול כדאי הוא כל העולם שישמש לי, שהרי אם לא הוא ישיב את הספר למקומו - יצטרכו אחרים להחזיר אותו, והוא נמצא משתמש בהם ומעדיף את עצמו אליהם, בלי שום טעם וסיבה הגיונית.

אם נראה אי מי שיושב על מקומו בנחת רוח ומבקש מהסובבים אותו להביא לו כל פעם את הספרים מהארונות הסמוכים, הלא אין ספק שנראה בו אדם מושחת שמרגיש כאילו האחרים קיימים בשבילו והוא נזר הבריאה, ואם כן מה שונה קבלה מהולכה, ומה ההבדל בין זה לבין מי שגורם במישרין שכל פעם יצטרכו אחרים להחזיר את הספרים שבהם השתמש?

וידועים דברי מרן הקהילות יעקב במכתבו שכתב דברים חריפים בכונן דא והוסיף וחיידש שמי שמפיל את חיובו על אחרים בנוגע לענין האמור עובר על לאו ד'לא תרדה בו בפרך', אך אנו לא קא איירינן דוקא מצד התורה והמצוה אלא מצד עצם צורת בן אנוש, שמי שמשעבד את הסובבים אותו לצרכיו ואת האנשים הקרובים לו ביותר וכלפי משפחתו ואשתו, ואין הדברים צריכים לפנים.

והמתבונן עוד יראה שיש כאן גם חוסר תחשבות בצרכיהם של אחרים, שהרי בדרך כלל רבים הם הצריכים לכל ספר וספר ובפרט לספרים הנלמדים על סדר הסוגיות, ומי שמוותר את הספר במקומו במשך כמה שעות, על אחת כמה וכמה במשך יום שלם, הרי הוא אוטם את עיניו מלראות את הסובב אותו וכל כולו שקוע בתוך עצמו. אין כאן אלא את ההגדרה שאמר המשגיח ר' יחזקאל, 'אדם עיר פרא יולד', ומי שמניח את עצמו לנהוג כטבעו סופו שלא יהיה ניכר חלקו בינו לבין מהלכי על ארבע.

אך הא מיהת ודאי דהכא לא עסקינן במזידים חלילה וחס כי לכל העם בשגגה, וכל הנושא כאן הוא גופא, להבחין בחייהם של אחרים ולהתבונן בצרכיו של כל אחד ואחד, מתוך הבנה ושימת לב שהעולם שייך לכולם וכולם כאחד טובים, ואין לו לאדם להתמקד בעצמו ותו לא כי זה כל האדם לא לעצמו נברא רק להועיל לאחרים ככל אשר ימצא בכוחו לעשות.

יראת שמיים - רק ע"י עבודה תמידית ולימוד המוסר

אמר להם אותו בעל מוסר, אם כן אין אותו אדם גדול אלא קטן, שכן בכל שעה ושעה בכל מהלך החיים יש לאדם נגיעות ויצנים, ואין לך זמן שאין לאדם רצונות אישיים ומאוויים משלו, ואם אותו אדם הולך אחרי נגיעותיו - נמצא שלעולם הוא אינו נוהג בגדלות.

לנגיעה יש כוח לעוור את עיני האדם ולחסום אותו מלראות את האמת, וברגע שהאדם כבר נכנס לתוך הנגיעה אין לו כיצד לראות את הדרך החוצה, רק כאשר הוא מחשב מראש את צעדיו ומתבונן מה עליו לעשות, אז יש לו סיכוי לעקוף אותה ולא ליפול בה.

מעתה נבין את מטרת לימוד המוסר. **סדר המוסר לא נועד בכדי להקדיש זמן למחשבות עמוקות או להבנות מפליגות בנפש האדם ובמאמרי חז"ל וכדומה, אלא לחשבון הנפש ממשי**, פשוטו כמשמעו, בין האדם לעצמו, לחשב את דרכיו ולחשוב על מעשיו, כדי שאם בבוא העת תבוא ח"ו מכשלה לידיו הוא יידע לפרוש ממנה מלכתחילה ולא להכנס אליה.

תפקיד האדם הוא להיות כל הזמן במצב של התחלה, לדעת שעומדת בפניו מלחמה תמידית, ושאינו זמן שבו היא תהיה כבר מאחוריו, ותמיד תמיד להזהר שלא להיות בתוך העבירה או הנגיעה - כי אם הוא כבר בפנים יקשה עליו שבעתים להתחיל מחדש.

זכור לי עוד מצעירותי ממש, היה זה יום למחרת יום הכיפורים, מרן המשגיח הגר"י לוינשטיין זצ"ל יצא מהיכל הישיבה מלווה בתלמידו הר"ר אבא גרוסברד זצ"ל, ואני עמדת מאחוריהם לשמוע על מה משוחח המשגיח מתחת חז"ל, שמעתי ולא הבנתי. הוא אמר שכעת, אחרי שכבר עברנו את הימים הקדושים, צריכים להתחיל שוב, את כל העבודה מהתחלה... הדבר היה פלא בעיני, וכי כעת אחרי שכבר עשינו הכל צריכים לעבוד מתחילה, לכאורה אחרי שהגענו לרומ המעלה או זהו זמן המנוחה, ובפרט אצל מרן המשגיח, שמי יודע כמה השקיע בכל עבודת האלול ראש השנה ויום הכיפורים. עוד באותו היום בין הערביים נכנסתי שוב להיכל, וראיתי את הגאון השקדן רבי חיים ברמן שליט"א יושב לעצמו ולומד מוסר. הוא אחז בספר שערי תשובה, בשער א', ובפרק א'; 'מן הטובות שהטיב הקב"ה את ברואיו... הכל שוב מתחילה...'

כי אכן כך היא הדרך, **אין זמן של מנוחה שבו יכול האדם לומר ניצח את היצר**, כל סוף הוא התחלה לפעם הבאה ותמיד האדם צריך לשמור את עצמו מהעתיד, וזוהי מטרת המוסר - לשים לב למצב ולזמן ועל ידי כך להשמר מליפול בתוך המכשול. הדרך היא לא רק ליפול ואז ליקום, אלא מעיקרא לא להגיע למקום הנפילה.

מרן הקהילות יעקב הורה לבאים אליו להוועץ בעניני חינוך ילדים, **ללמוד בכל יום עם הילד כמה דקות מוסר**. אמנם הן רק כמה דקות בודדות, ואמנם הוא עדיין ילד, אך אם יהיה הלימוד בקביעות שוב ושוב מבלי להחסיר - ודאי שהמוסר ישפיע בסופו של דבר והילד ישתנה.

מרן בעל החת"ס אמר על עצמו שבים שהוא אינו לומד מוסר הוא מרגיש ירידה ברוחניות לנו אין מושג מהו יום עם 'ירידה ברוחניות' של החת"ס, אך הא מיהת חזינן שלימוד המוסר הוא השומר הנאמן ששומר את האדם מליפול בפי פחת, ורק כשהאדם מתבונן מראש אזי הוא יכול להנצל ממלכות היצר.

הרמב"ם פסק (פ"כ מהל' סנהדרין) שאם באו לפני הדיין אחד כשר ואחד רשע לדין אין לו להטות את המשפט לטובת הצדיק אלא לדון את שניהם בשווה זה כזה, ולכאן יש להבין שהרי אף שיתכן והרשע צודק במקרה זה מכל מקום ההסתברות נותנת שהצדק עם הכשר, ומדוע שלא יחשב הדיין גם את נתון זה בתוך המכלול ויצרף זאת כסניף כדי להצדיק את הצדיק. וכן א' במשנה (פ"א מ"ח) 'וכשהיו בעלי דינים עומדים לפניך יהיו בעיניך כרשעים' וברבינו יונה מבואר שבכל פעם שמגיעים שני בעלי דינים לפני הדיין עליו לחשוב כאילו הם רשעים, כדי שלא יחשוב שהאחד מהם צדיק מחבירו ויטה את הדין לטובתו. והשאלה נשאלת, מדוע על הדיין לחשוב שכל אחד מהבעלי דינים הוא רשע, הלא גם אם במהלך הדין יראה לו שהאחד צודק על פני חבירו לכאן יש לו ללכת אחרי מראה זה, ועל מה ולמה החמירה המשנה עד כדי כך ואמרה שיחשוב ששניהם רשעים.

אלא על כרחק הביאור הוא שאף אם האדם צדיק גדול ובדרך כלל מצליח להקפיד על קלה כבחמורה, זה רק עד מקום שבו הנגיעה עומדת לפניו, אך כשהוא כבר בתוך הנגיעה - אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, הוא יכול להיות כשר וישר, חכם ופיקח - אך הנגיעה היא נגיעה. כלפיה הוא כאילו רשע.

יכול אדם להיות ירא שמיים מרבים, מפורסם בתור עובד ה' ומרביץ תורה, אך לפתע כאשר אורבת לפתחו איזה נגיעה מנגיעה שונה הכל בטל ומבוטל, אין צדק ואין יושר, אין אמת ואין דין, הנגיעה מבלבלת אותו ומטשטשת מעיניו את כל הדרך הנכונה, ומכאן ואילך הוא כשאר כל האדם.

הנגיעה והיצה"ר מסוגלת לסמא את עיני האדם כליל, ואין לו את הכוח לראות את חבירו מנצח. כאשר יש ביניהם נידון על ממון וכדומה, אפילו על סכום פעוט ואפילו ויכוח בעלמא, הוא מרגיש שלא נידון על ממון יש כאן אלא על עצמו, כבודו מונח כעת על כף המאזנים, ואם חלילה הוא ייצא בצד המפסיד אין בזוי ממנו. וכן הוא לגבי כל הנגיעות. **היצה"ר שולט באדם בכל שעה, בכל מצב, אם הוא לא יעבוד על עצמו כל הזמן ביר"ש ובלימוד המוסר - לא יעילו כל צדקותיו וחכמותיו**, ה'מלך זקן וכסיל' יגבר עליו וישלוט בו, מי שלא יחיה עם עבודה תמידית לא יוכל שלא להיכנע לו בבא העת והניסיון.

אאמור"ר זצ"ל אמר פעם שלאחר כל השנים הארוכות שבהם ישב על מדין הוא התרגל שלא להאמין לשום אדם בעולם, חשוב ככל שיהיה. בשעה ששמעתי את הדברים מפיו לא זכיתי להבינם, אך כעת, לאחר כמעט תשע שנים שבהם יושב אני בבית הקדין, גם אני יכול להיעיד - אינני יכול להאמין לשום אדם שבעולם...

לכל אדם יש כוח למנוע את עצמו מהרע ולבחור בטוב, למצוא את האמת ולברוח מן השקר, אולם כל זה כל עוד שהוא לא נכנס לתוך הבוץ ואינו שקוע בעבירה. **לאחר שהאדם כבר שם, כשהוא מלופף כל כולו בנגיעות וברצונות האישיים שלו, קשה עד מאד להחלץ ולהשתייץ אל הטוב**. והעצה היחידה היא העבודה התמידית, לימוד המוסר ויראת השם.

ידועה בענין זה אמרה של אחד מגדולי בעלי המוסר, שפעם ניגשו אליו ואמרו לו על אדם מסוים שגדול הוא מאד, מלבד בדבר אחד - בנגיעה. למרות שבכל מעשיו הוא צדיק גמור, כאשר יש לו נגיעה הוא נכשל בה.